

Dünyadakı siyasi sabitləşmə kontekstində səsli media səsli povestin rolu *can-*
*landırır. Səsli normaların pozulması müsəyyanlaşdırır*lar və *bu dünyanyan gücülərinin*
*sirflərinin ictməyiyyətə nümayiş etdirir*lər. Siyasi qurumlar isə «*şəffaflığın*» ilə öyünlərlər. Bu
cür «*orjinallıq*», bundan sonra *auditoriyən* təşkil edən və *şəffaflığın* üstünlük təşkil etdiyil
mühəbişlərlə qarışan onlayn icma üzvəri arasında dəha səx bir əlaqəyə çətinləşir. Nəticədə,
səsli şəbəkələrənən medianın dəha obyektiv yanışmasının «*orjinallıq*» adlandırılmasaq
avaz edir.

Açar sözlər: *Media, savadlılıq, social media, araşdırma, etika*

Giriş

Media savadlılığı-ınsanlara müxtəlif media növlərində, janrlarda və formatlarında mesajları tohlil etməyə, qiymətləndirməyə və yaratmağa imkan verən
vəsiti və bacarıqların macməsudur.

Media savadlılığının mərkəzində insanları izlədikləri, gördükleri, oxuduqları barədə suallar verməyə tövsiyə edən bir model var. Media savadlılığı istehlakçılarına xəbarlarda və icma programlarında tabliğat, senzura və ya birtaraflı (və bu cür hərəkətlərin səbəbləri də) görmək üçün media mesajlarını tohlil etməyə və struktur elementləri — media sahibi, onların maliyyəlaşdırma modeli kimi məlumatları təsir etməyə imkan verir.

Media savadlılığı insanları tacırubluları media mesaj yaradıcıları və istehsalçıları kimi görmək, hər bir media növünün üstünlüklerini və məhdudiyyətləri asanlaşdırmaq və anlamaq və müstəqil media yaratmaq məqsədi daşıyır.

Media savadlılığının vəzifəsi media istehlakını aktiv və kritik bir prosesə çevirirmək, ınsanlara potensial manipulasiyani (xüsusun reklam və PR-də) daha yaxşı başa düşməyə kömək etmək və ınsanlara medianın və mülki, ortaq medianın reallığı baxış qurmadıq roluunu anlamağa kömək etməkdir. (<https://vestnik-nko.ru/blog/2018/02/25/mediagramotnost-i-informatsionnaya-kultura-v-sfere-nko-volgogradskoj-oblasti/>)

İstər totalitar, istərsə də demokratik dövlətlərdə kommunikasiya və informasiya vəsitalarının tohlükə altında olduğunu bu güz media təhsili və informasiya savadlılığı (MIL) xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bu böhərn vəzifəyi, şübhəsi ki, medianın formallaşmasının güclərini deyil, onun məhdudiyyətlərini də müsəyyanlaşdırmaq kömək etdi. Informasiya mənbələri ilə əlaqəli hər şəyə yaxşı hazırlanısa da, yerinə də səsli şəbəkələrin təsirini nəzərə alınmadılar. Rəqəmsal dövrdən avval media kimi, müsəvir media təhsili böyük bir sıçrış etməli və kompüter məlumatlarının məlumatı görə effektiv xüsusi diqqət yetirməlidir. (M. Gökhan Ali, 2012) İstifadəçi hərəkətlərini izləməkla əlaqəli algoritmaların parametrləri sayasında müsəyyan bir məlumat on planşa getirilir. İstifadəçi salıtcə internet filtrləri ilə shəhət olunmuşdur ki, bu da bir dərəcədə qarızlı fikri təsdiqləyir. Beləliklə, filtrlər ödəmə məzmunu (kliklərin sayı) səbəbindən plüralizm və müxtəlif fikirləri azaldır. İstifadəçi məlumatlarından bilinməyən məqsədlər üçün belə sahə bir istifadə, onun məxfiliyi

SOSİAL ŞƏBƏKƏLƏRDƏ YAYILAN SAXTA XƏBƏRLƏR LƏ MÜBARİZƏDƏ MEDIA SAVADLIĞININ ROLU

Güney Mahmudova

BDU, "Jurnalistika" Elmi Tədqiqat Laboratoriyası, elmi işçi
guneuyf1986@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7756-5849

Xülasə

İnformasiya və kommunikasiya eliminə eşitmə asas idrok funksiyalarını yerinə yetirir və səsli aləgə vəsiti kimi qəbul edilir. Onun köməyi ilə atraf mühit məğəhədə olunur, mütəzakirələr sayasında qarşılardan qəbul edilir və dayarlılar müqayisə olunur... Eyni funksiyalar avvalərənən media tarafından yerinə yetirilirdi. Ancaq bundan sonra ənənəvi media ictməyiyyətin inamətləşməsənəbəb olur. Bu inamətləşmənənəbəb səs-söhbətlərin qaytarılmasıdır və səsli media yalnız onların yayılması üçün bir vəsitiadır. Haqqıqatın, as-

ürün şübhəsiz bir təhlükə yaradır. Böhrəni, dedi-qodu, təbliğat və suiqasd nazariyyələrinin qarışıqlığı olan, və ya yeni bir fenomenin qarışıqlığı olan saxta xəbərlər ətrafında alovlandı. Mövcud saxta məlumatlar daha təhlükəlidir. «Saxta» yanlış məlumatdan böyükür, lakin bu fenomenin yenilikləri, kompüter elmlərinin imkanları onu məhdudiyyətsiz və transmedia, buna görə de viral halına getirir. Buna görə media təhsil, caiz xətti ilə keçən rəqəmsal texnologiyaların artan təsirini mütləq nəzərə almalıdır. Saytların görüntüləməsi və rabitəsi kimi olduqca zararsız hadisələrdən sonra, bu gün manipulyasiya və kütləvi sabitləşməmək üçün maxfi məməmat prosesini müşahidə edir. Bundan elava, bu tədbirlər asas dünya internet nəhəngləri Gafam (Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft) tərəfindən idarə olunan platformalarla baş verir. Onlayn təbliğatın dekodlaşdırmasının asas çatılılığı budur ki, innovativ texnologiyalara əsaslanan dağdıcı ideologiymanın müəyyən bir forması ilə mübarizə haqqında danışır. Paradoksal olaraq, bu ideologiymanın mühafizəkarası var; Mövcud siyasi sistemlərdə xaos yaratmaq, aqçılıq və mütərəqqi bir göründüş yasmaqdan daha çox yönəldilmişdir.

Sosial şəbəkələrdə şayılalar

Yeni nəsl eyni anda tədqiqatçı, analitik və yaradıcı olmayı əyrənməlidir. Beləliklə, media savadlılığı ham medianın özündən, ham onların esaslı olan siyasi və etlik prinsipləri yenidən nəzərdən keçirmək məcburiyyətində qalır. Rəqəmsal səfərinin davamlı genişləndirilməsini nəzərə alaraq sosial şəbəkələr və muzakirələrin rolunu yenidən nəzərdən keçirmək, passiv tamaşçıları xəber mübadiləsinə edan və məlumatı şəhər edan aktiv istifadəçilər cəmiyyətinə çevirir. Sosial şəbəkələrdə müşahidə etdiyimiz şayılalar heç də zərərsiz deyil və laqeydiyyətlə onlara baxa bilməzsin. Təsadüfi nüşulları, səhbbatları, ixtiralar sürətə yaymaq - bu cür şayılalar özü bir səfəri xalqa çevirir. Gündəlik məraqlardan uzaq olan bir elitanın aləti kimi qəbul edilən həqiqətdən üstünlükler.

Beləliklə, sosial şəbəkələr, səhüb etmək üçün saxta dəllillərdən istifadə edərək, səhüb dəllillərdən istifadə edərək xəbərdarlıq xəbərlərinə tabliğ edir. Həqiqət göründüyü qədər bülür və səda deyil. Beləliklə, «həqiqətdən sonra» termini. Buna baxmayaq, sosial şəbəkələrin tasırı hala de qıymətləndirilmir və alternativ həqiqətdə anənəvi məlumat mənbələrinin dayılaşdırılmasında görəməkən imtina edir. Obyektiv fakt sərhəd nisbatən abadi mübahisəni və onlarda çox geniş istifadə olunan subjektiv şərhən olan subyektiv şərhən can atan sosial şəbəkələrdi.

İnformasiya və kommunikasiya elmində eşitma asas idrak funksiyalarını yerinə yetirir və sosial alaqqaslı vəsiti kimi qəbul edilir. Onun köməyi ilə ətraf mühit müşahidə olunur, muzakirələr sayesində qaralar qəbul edilir və dayarlılar müqayisə olunur... Eyni funksiyalar əvvəller anənəvi media tərəfindən yerinə yetirildi. Ancıq bundan sonra anənəvi media ictimaiyyətin inamzsızlığına şəbəkələr. Bu inamzsızlığın əlaməti səhəbətlərin qaytarılmasıdır və sosial media yalnız onlar yarılması üçün bir vasitədir. Həqiqətən, əslində şayılərin yarılması fenomenində heç bir halda sosial şəbəkələr deyil, ictimai rəya cavab-deh olan elita günahkarıdır.

Dünyadakı siyasi sabitləşmə kontekstində sosial media sosial povestin rulunu canlandırır. Sosial normaların pozulmasına müayyənləşdirirler və bu dünyadan güclünlərin sırlarını ictimaiyyətə nümayış etdirirler, siyasi qurumlar isə «şəffaflılıq» ilə öyründür. Bu cür «orijinallıqla», bundan sonra auditoriyası təşkil edən və şəffaflığın üstünlük təşkil etdiyi mübahisələrə qarışan onlayn icma üzvləri arasında dəha səhər əlaqəyə çağırır. Nəticədə, sosial şəbəkələr anənəvi medianın dəha obyektiv yanaşmasında «orijinallıqla» adlandırmışlaşla əvəz edir.

Tədqiqatçı, analitik və yaradıcı

Sosial şəbəkələr və onların yaratdığı «saxtakarlıqlar» media təhsili və inforəmasiya savadlılığı (mig) üçün asas bacarıqlardan birini — tanqidi düşünməyi tələb edən iş təməslidir. Bununla birlikdə, bu vəziyyətdə rəqəmsal məkanın xüsusiyyətlərini aydın şəkildə təsəvvür etmək lazımdır; bir tərəfdən interaktiv, şəffaflıq və açılıq, digar tərəfdən dezinformasiya və istifadəçilərin fikirlərinə təsir etmək cəhdidir. (John Pavlik, Journalism and new media, 2011)

Buna görə tanqidi düşünməni təbliğat qarşı bir forma kimi istifadə etmək üçün öyrətmək lazımdır. Gənclərdə məsaliyyət hissini da inkişaf etdirmək lazımdır. Sosial şəbəkələrdən necə istifadə etdiyiklərə barədə düşünməli, sosial şəbəkələrdə etdiyiklər hərəskətlərin natiqlərini dərk etməli və an asası tanqidləri öz ünvanlarında qəbul etməyi əyrənməlidirlər. Etika hissinin inkişafı da təhsil prosesində olduqca vacib rəl oynayır.

Etik sıçrayış

Jurnalıstlar deontoloji prinsiplərini yenidən nəzərdən keçirməyə hazırlıdırlar və MiG-nin əhəmiyyətini dərk etməyə başlayırlar. Etikadaku bu sıçrayış mülliimlərə media təhsilini yeni bir şəkildə yerləşdirməyə kömək edə bilər və internetin təhdidlərinə qarşı duracaq və yalnız həssas məlumatları deyil, medianın özürlərini da qoruyacaq bir təkan vera bilər. Əlgətməz məlumatları ortaya qoyma araşdırma jurnalistikasının əhəmiyyəti barədə məlumatlılıq tədricən geri qaydırı.

Məsələn, «Panama arxiv» adı ilə tanınan maxfi sənədlərin böyük bir sızmazı kimi qalmaqla araşdırma jurnalistikası axlaqı siyasi sahaya və jurnalist peşəsinə inanıma qaytarmağa kömək edir. Digər promosyonlar daha çox «saxta» xəbərlərlə mübarizə məqsədi daşıyır. Bunların arasında Frans-Press Agentliyinin «İnformasiya perda arxasında» bloqu (Making of, les coulisses de l'info), böyük informasiya mexanizminin «pərdəxarşası» ni, Mond qəzetiñin Dekodexini (saytların toksikliklər dərəcəsinə görə sıralandığı yer), Google platformasının RevEye (fotoşəkillərin həqiqiliyini üç kliklə yoxlamağa imkan verir), Spicee vəbənəyi və onun consipi Hunter bloqu (sui-qəsd nəzəriyyələrin ifşa edən).

Bununla birlikdə, tam istifadə etmək və savadlı bir vətəndaş cəmiyyəti yaratmaq üçün mig-də tanqidi düşününə sosial medianın geoitiqsadiyyətinə da tətbiq olunmalıdır. Kaliforniya qanunlarına təbə olan qəfam rəqəmsal platformalar üzən müddət sosial məsuliyətindən yarınmaq və müvafiq əhdələr görtürmək üçün media statusunu tanuöffentmədən imtina etdi. Lakin alqoritmələrin istifadəsi onların maddi fayda alda edilən məzmunu redaktor nəzarəti həyata

keçirmək qabiliyyətini ortaya qoyma. Eyni zamanda, internet nəhəngləri yayın doğru olduğunu özləri müsyyanlaşdırırlar və alqoritmalar yaranan mütəxəssisler hərəkətlərinin şəffaflığı və etikası barədə hesab vermek məcburiyyətində deyilər.

Bu megamedia inди qədər özünətənzimləmə kartı oynayırı: öz qaydalarını hazırlayırdırlar, səxta xəberlərin yayılmasından şübhələnən bu və ya digər saytı və ya hesabı silirdilər, heç kimə hesabat vermirdilər. Bununla birlikdə, izlayıcıclarının etibarını qorumaq istəsələr, bu məsələyə daha masuliyətli yanış malı və «dəsiyicili» (ümumi dəsiyicili) və «ictimai kurator» (ictimai güvən) funksiyalarını birləşdirən dəha hibrid bir model istifadə etməlidirlər. Əks təqdirdə, istifadəçilər platforma malumatlarından qəzməgə baslaya bilər və ya istifadə etməkdən tamamilə imtina edarək, Decodex saytının nümunəsini ilə göstərildiyi kimi jurnalıstlərlə birgə tənzimləməyə gələ bilərlər. Jurnalist etikasını və fundamental azadlığı birləşdirməyi bacaran xüsusi bir alqoritmin birgə inkişafı qərarı, şübhəsiz ki, galacın alternativlərindən biridir.

İSTİFADƏ OLUNMUS ƏDƏBİYYAT

1. Con Vivian, 2021, "Kütüvə kommunikasiya mediası"
2. Digital Media Ethics,Center for Journalism Ethics, University of Wisconsin-Madison, 2013. (Stephen A. Ward)
3. John Pavlik, "Journalism and New media" 2011
4. Jay David Bolter, Richard Grusin, 2000. "Remediation: Understanding New media." The MIT Press.
5. M. Gökhan Ahi, 2012. Yeni Media Konfransı, "Yeni medya, yeni hukuk, yeni etik"
6. Marshall McLuhan, 1964. "The Medium is the Message."
7. <http://www.poynter.org/wp-content/uploads/2012/09/9-27-12-10.png>
8. (<https://vestnik-nko.ru/blog/2018/02/25/mediagramotnost-i-informatsionnaya-kultura-v-sfere-nko-volgogradskoj-oblasti/>)

Güney Mahmudova

The role of media literacy in the fight against fake news spread on social networks

Summary

In information and Communication Science, hearing performs basic cognitive functions and is considered as a means of social communication. With its help, the environment is observed, decisions are made thanks to discussions, and values are compared... The same functions were previously performed by traditional media. However, after that, the traditional media causes distrust of the public. A sign of this distrust is the return of rumors, and social media is just a tool for their spread. Indeed, in fact, in no case are social networks to blame for the phenomenon of spreading rumors, but the elite responsible for public opinion.

In the context of political stabilization in the world, social media plays the role of social narrative. They identify violations of social norms and demonstrate to the public the secrets of the powerful of this world, while political institutions boast of their «transparency». Such originality « calls for a closer relationship between the members of the online community, who then make up the audience and get involved in disputes where transparency prevails. As a result, social networks are replacing the more objective approach of traditional media by calling it «originality».

Keywords: Media literacy, social media, research, ethics

Гюней Махмудова

Роль медиаграмотности в борьбе с фейковыми новостями распространяемыми в социальных сетях

Резюме

В науке об информации и коммуникации слух выполняет основные когнитивные функции и рассматривается как средство социальной коммуникации. С его помощью наблюдается окружающая среда, благодаря обсуждениям принимаются решения и сравниваются ценности... Тез же функции ранее выполняли традиционные СМИ. На тогда традиционные СМИ вызывали недоверие общественности. Признаком этого недоверия является возвращение слухов, а социальные сети-только средства их распространения. Ведь на самом деле в явлении распространения слухов виноваты отнюдь не социальные сети, а элита, отвечающая за общественное мнение.

В контексте политической стабилизации в мире социальные сети играют роль социального повествования. Они вызывают нарушения социальных норм и публично демонстрируют секреты сильных мира сего, в то время как политические институты хвалятся своей «прозрачностью». Этого типа «аутентичность» «затем призывает к более тесным отношениям между членами онлайн-общества, которые составляют аудиторию и участвуют в дебатах, в которых преобладает прозрачность». В результате социальные сети заменяют более объективный подход традиционных СМИ так называемой «аутентичностью».

Ключевые слова: СМИ, грамотность, социальные сети, ис-следования, этика